

Makale türü / Article type: Araştırma / Research

Bölgesel Kalkınmada Yayla Turizmi: Rize İli Örneği

Regional Development Plateau Tourism: Rize Province Example

Yrd. Doç. Dr. Nilgün BİLİCİ

Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi, nbilici@atauni.edu.tr

Arş. Gör. Zennübe IŞIK

Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi, zennube.yalcin@atauni.edu.tr

Özet

Dünyadaki değişime paralel yaşam standartlarının yükselmesiyle, Türkiye’de eko turizm, kültür turizmi, kongre turizmi, av turizmi, spor turizmi, yayla turizmi ve sağlık turizmi gibi farklı turizm tipleri oluşmuştur. Türkiye, doğal ve kültürel değerleri ile turizm yönünden çeşitlilik gösteren bir potansiyele sahiptir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de eko turizme yönelik turizm talebi artmaktadır. Kırsal alanlar, insanların negatif etki yaratan kent ortamından uzaklaşmasını sağladığı için bu bölgeler önem kazanmakta ve dünyada bu tür yerlerin sahip olduğu fiziki güzellikler ve kültürel değerler ilgi görmektedir. Dolayısıyla birçok ülkede kırsal niteliğe sahip, tahrip olmamış doğa ve kültürel bölgelerin büyük bir bölümünün varlığını sürdürüyor olması bölgesel kalkınma açısından da çekim unsuru oluşturmaktadır. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar, gelecek yıllarda turizm anlayışının doğa ile bütünleşen, çevreye karşı bilinçli, yaşam tarzlarını ve kültürleri birlikte tutmaya imkân veren turizm ürünlerine yönelik olacağına da dikkat çekmektedir. Bu araştırmada Rize ilinin sahip olduğu yayla turizminin potansiyel kaynaklarına olan farkındalığın sağlanması ve yayla turizminin bölgesel kalkınmaya katkısı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Turizm, Bölgesel Ekonomi, Rize.

JEL Sınıflandırması: Z3, Z30, Z32

Abstract

The change in parallel with the rise of living standards in Turkey, eco-tourism, cultural tourism, Congress tourism, hunting, sports tourism, Plateau tourism and health tourism is composed of different types of tourism, such as. Turkey, in terms of tourism with natural and cultural values of the diverse potential. Eco tourism in Turkey as in

Makale gönderim tarihi / Received: 26.03.2018, Kabul tarihi / Accepted: 26.06.2018

DOI: 10.22466/acusb.409621

the world tourism trend is increasing. The negative impact of people in rural areas, the City provides to step away from these areas are important, and this kind of place in the world of physical beauty and cultural values, interest. Therefore, in many countries, unspoiled nature and rural qualification, with a large portion of the cultural district's presence continues to be in terms of regional development, constitute an element of shooting. Topics related to the research, the understanding of nature tourism in the coming years, with integrated, environmentally conscious, lifestyles and cultures together will prove to be for tourism product which is to keep attention. In this study, the potential of Rize province-owned Highland tourism resources is providing awareness and plateau tourism's contribution to the regional development will be addressed.

Keywords: Regional Development, Tourism, Regional Economy.

JEL Classification: Z3, Z30, Z32

GİRİŞ

Türkiye’de deniz, güneş, kum üçlüsünden sonra tüketiciler artık farklı turizm çeşitlerine yönelmektedir. Bozulmamış tabii yapısı, geleneksel yaşam kültürü ve sakin bir ortam sunmaları neticesinde ülkemizin yaylaları gittikçe turistik çekim merkezine dönüşmektedir. Bilhassa sıcak yaz aylarında çok yüksek olmayan dağlık alanların ılıman iklimi, alışlagelmiş yaylacılık kültürüne rekreasyon işlevi de kazandırmıştır (Doğanay, 2001). Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın alternatif turizm kapsamında başlatmış olduğu turizm çeşitlendirme çabalarının başında yayla turizmi gelmektedir. Bakanlık bu kapsamda çok sayıda alanı Yayla Turizmi alanı ilan etmiştir. Ayrıca yaylaların turistik aktivitelerde kullanılabilirliğini sağlayacak farklı projeler geliştirmeye başlamıştır. Yaylalarda yeni trend turizm çeşidine yönelik gerekli olan alt yapı olanaklarının geliştirilmesi için yeni yatırımlar yapmıştır. Bakanlık tarafından yapılan çalışmalar neticesinde, yaylalara olan talep, ağırlıklı olarak yerli turist tarafından gösterilmiştir. Günümüzde de yayla turizmi aktivitelerine dış turizm talebi de yönelmeye başlamıştır.

Turizm sektöründe sürdürülebilirlik oldukça önemli bir kavramdır. Bu kavramın sağlanabilmesi için toplumların sahip olduğu kültürleri ve folklorik unsurları, ülke veya bölgelerin çevre ve iklim yapısı gibi etkenlerin korunması ve geliştirilerek gelecek nesillere mümkün mertebe bozulmamış bir şekilde

aktarılmasının sağlanması gerekmektedir. Bu sayede korunan ve geliştirilen kaynaklar, gelecek kuşakların tam anlamıyla hizmetine sunulabilecektir. Dolayısıyla turizm kısa vadeli değil uzun vadeli düşünmeyi ve bu kapsamdaki çalışmaları gerektirmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik kalkınmaya süreklilik kazandıracak bir şekilde insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak doğal kaynakların rasyonel yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere yaşayabilecekleri tahrip edilmemiş fiziki ve sosyal çevre bırakmak yaklaşımıdır. Bu tür bir yaklaşım kalkınma yolunun her aşamasında ekonomik, sosyal ve çevre politikalarının birlikte ele alınıp, entegre bir şekilde uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. (Godfrey, 1996).

Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin çoğunun bölgeleri arasında mevcut olan kalkınma ve gelişme farklılıkları, bu ülkeleri bölgeleri arasında var olan kalkınma farklılıklarını giderecek ya da en aza indirecek stratejileri uygulamaya ve birtakım önlemleri almaya zorlamaktadır. Dolayısıyla yönetimler, bölgeleri arasındaki potansiyelleri çok iyi analiz ederek bu potansiyellere uygulanabilir çeşitli stratejiler üretmeye yönelmektedir. Bu doğrultuda ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin birçoğunun milli gelirinde azımsanamayacak bir yer tutan turizm sektörünün potansiyeli olan bölgelere yönlendirilmesi ve bu bölgelerin turizm için daha çekici hale getirilmesi ile gelişmemiş bölgelerin de kalkınmaları için yararlı gelişmeler sağlayacaktır. Bu bağlamda yapılan bu çalışmada bölgesel kalkınma çerçevesinde, turizmin Rize iline, Rize ilinin de bölgesel kalkınmaya katkıları açıklanmıştır.

1. BÖLGESEL KALKINMA, TURİZM VE YAYLA TURİZMİ KAVRAMI

Ülkeler sosyo-ekonomik şartlar, jeolojik özellikler, ulaşım kolaylığı, doğal kaynaklar, yapılan yatırımlar gibi farklı niteliklere ve kaynaklara sahip olma özelliklerinden dolayı farklı gelişmişlik düzeylerine sahiptirler, kendi içinde farklı coğrafi bölgelere ve bölümlere ayrılmaktadırlar. Dolayısıyla ülkelerin farklı bölge ve bölümlerine yapılan yatırımlar ve ihtiyaçlar da farklılık göstermektedir. Bazı bölgeler oldukça gelişmişlik gösterirken bazı bölgeler ise hem doğal nedenlerden dolayı hem de yapılan yatırımların eksikliği nedeniyle az gelişmiş veya gelişmemiş olabilmektedir. Doğal olarak bölgeler arasında gelişme farklılıkları görülmektedir. Bu farklılıkların

ortadan kaldırılabilmesi için gelişmemiş bölgeler için bölgesel kalkınmayı sağlayacak girişimler de bulunmalıdır. Bölgesel gelişmişlik farklılıkları günümüzde ekonomilerin en belirgin özelliklerinden biridir. Bölgesel kalkınma, endüstriyel faaliyetlerin belirli bölgelerde kümelenmesi sonucu oluşan dengesizliği yok etmek amacıyla, gelişmemiş ya da gelişemeyen bölgelerin sanayileşmesini ve ekonomik kalkınmasını hedefleyerek ülke içinde eşit gelir dağılımının sağlanmasını ifade etmektedir (İldırar, 2004).

Bölgesel kalkınma ile bölgelerarası gelir dağılımının iyileştirilmesi ve tarımsal gelişme, sanayi, kentsel ve kırsal altyapı, haberleşme, eğitim, sağlık, kültür, turizm ve diğer sosyal hizmetler gibi sosyo ekonomik sektörlerin geliştirilmesine yönelik yatırım ve etkinlikleri de içermektedir. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için her bölgeye uygun farklı bölgesel politika hedefleri oluşturulmalıdır. Bölgesel kalkınma politikalarının hedefleri, ekonomik kaynakların adil kullanımını sağlamak, devlet kaynaklarının en uygun şekilde kullanımını sağlayarak bölgesel gelişmedeki fark ve dengesizlikleri en aza indirmektir. Bölgelerarası farklılık sadece Türkiye'ye ait bir gerçek değildir. Gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş ülkelerde de bu sorun yaşanmaktadır. Örneğin, farklı kültürler, diller, tarihler ve geleneklerden oluşan Avrupa Birliği içinde, hem üye ülkeler arasında hem de değişik bölgeler arasında farklılıklar vardır. Bu durum AB'ye üye ülkelerin bölgeleri arasında değişik düzeylerde yaşam standartları yaratmıştır. Avrupa Birliği'nin en zengin 10 bölgesi, en yoksul 10 bölgeye göre 35 kat daha büyüktür; en kötü durumdaki 10 bölgede işsizlik, en iyi durumdaki on bölgeye oranla yedi kat daha yüksektir (İzgi, 2007).

Gelişmekte olan ülkelerde bölgesel gelişmişlik farklılıkları konusunda dikkati çeken önemli konulardan birisi de ülkelerdeki bazı bölgelerin tüm desteklere karşın gerilemeye devam etmesi iken, hiçbir ilave destek almayan bazı bölgelerin ise beklenmedik bir şekilde aradaki farklılıkları kapatmaya başlamalarıdır. Bölgesel kalkınmayı, bölgedeki kaynakların etkin kullanıma sunulması, girişim faaliyetlerinin artırılmasının desteklenmesi, bölgenin gelir ve istihdam seviyelerinin artırılarak genel hayat standartlarının iyileştirilmesi olarak ifade etmek mümkündür (Durgun,2006). Bölgelerin sahip olduğu potansiyel bazı kaynaklar kullanılarak gelişmelerine katkıda bulunulabilecek faktörlerden biride turizmle ilgili potansiyellerdir. Çalışmamıza da kaynak

teşkil eden doğal kaynaklardan olan yaylalarımızın turizme kazandırılarak bölgesel kalkınma sağlanması amaçlanmaktadır. Buna bağlı olarak hayat standartlarının gelişmesi ile insanların turizme olan ilgilerinin de artış göstereceği düşünülmektedir.

İnsanlar, sürekli yaşadıkları yerlerden geçici sürelerle ayrılarak başka ülke veya bölgelere gitmekte ve buralarda gezip-görme, dinlenme, eğlenme, öğrenme gibi psikolojik ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Ekonomik olarak da büyük katkılar sağlayan ve turizm olarak isimlendirilen olay, çağımızın temel ekonomik bir fonksiyonunun niteliğini oluşturmaktadır (Uçkun, 2004).

Turizm, geçmişten günümüze kadar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından oldukça ilgi gören bir sektör olma niteliği taşımaktadır. Bunun en önemli sebebi ise, dünya çapında en hızlı gelişim gösteren sektörlerden biri olmasıdır. Bu durum, turizm sektörünün ülke ekonomilerine katkılarını ön plana çıkarmış ve Dünya turizm Örgütü'nün 2020 yılında dünya turizm gelirinin 2 trilyon dolar olacağına ilişkin öngörüsünün de etkisiyle her ülkenin kendi turizm arz potansiyeli oranında bu pastadan pay alma veya aldıkları payı büyütme mücadelesine girişmelerine sebep olmuştur. Turizm sektörünü geliştirerek ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre erişmek istediği hedef değişiklik gösterebilmektedir. Gelişmiş ülkeler turizm sektörünün gelir etkisinden faydalanmaya çalışırken gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler ise, turizm sektörünün döviz sağlayıcı ve yeni iş imkânları yaratabilme gücünden faydalanmak istemektedirler (Yıldız, 2011). Ülke ekonomilerinde ve toplumsal kalkınmada stratejik bir konumda olan turizm, dünya ekonomisi için vazgeçilmez bir sektördür. Bölgelerarası kalkınma seviyelerini dengelemek, kaynakları etkin kullanmak, turist sayısını ve turizm gelirlerini artırmak maksadıyla turizm etkinlikleri günden güne daha çok önem kazanmaktadır. Bu kazanımlarla turizm sektörünün makro anlamda ülke ekonomisine mikro anlamda ise bölge ekonomisine sağladığı katma değerleri ön plana çıkmaya başlamakta ve alternatif turizm arayışları hız kazanmaktadır (Uğuz, 2011). Bu bağlamda Yayla turizmi, alternatif turizm arayışları içinde oldukça büyük önem taşımaktadır.

Geleneksel kullanım şekliyle yaylalar, hayvanların yeme ihtiyaçlarının karşılandığı, kış mevsiminde hayvanların tüketmeleri için otların toplandığı,

yaz mevsiminde daha serin şartlarda yaşamak için yılın belli dönemlerinde kullanılan mekânlar şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca yaz aylarında yaşanan en sıcak günlerde sıcaktan bunalan insanlar tarafından geçici bir süre ile çıkılan, kış aylarında olumsuz hava koşulları sebebiyle kullanılmayan, hayvancılık faaliyetleri için oldukça elverişli, dağların yüksek kesimlerinde bulunan düzlükler olarak ta tanımlanmaktadır. Mekânsal olarak incelendiğinde yaylalar bahar aylarında başlayan mevsimlik ya da dönemlik otlaklardır (Ögel, 2000). Yaylalar çoğunlukla köy veya kasaba gibi topluluklara ayrılmıştır. Coğrafi bakımdan dağ sıraları üstünde yer alan büyük düzlüklere yayla denilmektedir. Yaylalar şekil açısından yüksek dağların yamaçlarında yer alan, akarsular tarafından vadilerle parçalanmış düzlüklerdir (Daşcı ve Çomaklı, 2006). Yaylalar, kent yaşamının bunalttığı insanlara el değmemiş bakir tabiatın kirlenmemiş, tertemiz havasını, engin dağların billur gibi saf ve soğuk sularını sunmaktadır. Bu mekânlar 1990'lı yıllardan sonra turizme açılmıştır ve alışılmış yaşam biçimine ek olarak turistik beklentilere de cevap verecek şekilde düzenlemeler yapılmıştır. Dolayısıyla yaylalara yönelik talep artmıştır (Atasoy ve Bıyık,2005). Yaylalar gelecekte kış turizminin daha çok ilgi alanı olacaktır. Böylece yaylaların bütün yıl boyunca turizmde kullanımı mümkün olacaktır (Doğaner, 2001). Türkiye'de yaylacılık, coğrafi bölgelere hatta illerine göre özgün coğrafik özellikleri, yayla adına yazılıp söylenen şarkı ve türküleri, mimarisi, terminolojisi, yaban hayvanları, yiyecekleri, şenlikleri, bitki örtüsü, inanışları, hastalıkları, kullanılan aracı ve gereci olan ayrı bir kültürdür. Bu kaynakların ve kültürün etkin kullanımı ile hem mevcut potansiyel ortaya konularak fonksiyonel hale getirilecek hem de farkındalık yaratılarak bu bölgelerin yapısı da korunmaya çalışılacaktır. Günümüzde yayla ve yaylacılık, ekonomik faaliyetler bakımından çeşitlilik göstermektedir. Ülkemizin farklı bölgelerindeki yaylalarda hayvancılık faaliyetlerinin yanı sıra çok çeşitli tarım ürünleri de yetiştirilmektedir. Özellikle son zamanlarda Karadeniz ve Akdeniz Bölgelerinde yer alan yaylalarda tarım ve hayvancılık faaliyetleri hızla değişmektedir. Bu faaliyetlerin yerini artık turistik faaliyetler devralmaktadır (Ertürk, 1995). Buna bağlı olarak, yaylalarda yapısal olarak görülen değişimler başında ise yaylaların alt yapı imkânlarına önem verilmesi gelmektedir. Yaylalara giden yolların düzenlenmesi, yaylalara elektrik

ulaştırılması hatta yaylaların bazılarında telefon hatlarının bağlanması yaylaların yaygın kullanılış özelliğini büyük ölçüde değiştirmiştir. Özellikle son zamanlarda kent yaşamının sıcığından ve gürültüsünden kaçarak yaylaların serin, tertemiz havasından, buz gibi sularından ve sakin, gürültüden uzak ortamından faydalanmak isteyen insanlar, yaylaları birer sayfiye alanına dönüştürmektedir. Bu noktada şehir hayatının konforuna ulaşılacak kalitede yayla turizmi adından söz ettirmektedir.

Yayla turizmi; klasikleşen deniz-güneş-kum üçlüsüne dayanan kitle turizminden farklı özellikleri olan, daha spesifik motiflerle harekete geçirilen alternatif bir turizm ürünüdür. İnsanların buldukları yerlerden uzaklaşarak yazın aşırı sıcak aylarında yaylalara çıkması ve orada konaklama yaparak ihtiyaçlarının tümünü karşılayabilmeleri yayla turizmi hareketini yaratmaktadır. (İTO, 1997).

Doğal ortamlarda bireylere stresli alanlardan uzaklaşarak dinlenme ve rahatlama olanağı sunan yayla turizmine yönelik özellikleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Albayrak, 2013):

- Yayla turizmi, özellikle aktif olarak çalışma hayatı olan kişilerin iş ortamındaki stres, işletmeler tarafından konulan davranış kuralları ve kalabalıktan uzaklaşma isteğine bağlı olarak ortaya çıkan, insanların doğa ile iç içe olma, farklı iklim koşullarında yaşama ve doğal olarak beslenme ihtiyacını karşılamalarına olanak veren bir turizm türüdür.

- Yayla turizmine ülkemizde genel olarak aile ve arkadaş grubu olarak seyahat eden turistler katılmaktadır. Bireysel olarak yayla turizmine katılım pek görülmemektedir.

- Yayla turizmindeki katılımcıların konaklama süreleri kıyı turizmine katılan turistlerin konaklama sürelerinden daha uzun sürmektedir.

- Yayla turizmi katılan turistlerin detaylı bir seyahat planları mevcut değildir. Bunun yerine uzun bir zamana yayılmış pasif aktiviteler ile ilgilenmektedirler.

- Yayla turizmi, kıyı turizminin aksine deniz seviyesinden yüksekte olan bölgelerde yapılan bir turizm türüdür.

- Genellikle kırsal turizmin gerçekleştirildiği bölgelerde bölgenin özelliklerine uygun geleneksel kırsal yaşam ortamının mimari özelliklerini yansıtan konaklama gerçekleştirilmektedir.

• Yayla turizmine her yaş grubundan ve farklı eğitim düzeyinde olan insanlar katılmaktadır. Genellikle düşük ve orta seviyeli gelire sahip insanlar tarafından tercih edilmektedir. En büyük amaçlarından birisi doğayla iç içe olmaktır. Türkiye’de bulunan yayla alanlarının çoğunun turizm merkezi olarak ilan edilebilmesi için bazı kriterlere uyulması gerekmektedir. Bu nitelikler şöyle sıralanmaktadır (Hacıoğlu ve Avcıkurt,2011);

- Doğal değerlere yönelik potansiyelin zengin olması,
 - Sivil mimari karakterinin olması,
 - Kent merkezine ulaşımın kolay sağlanabilir olması,
 - Yöre halkının sosyal yapısının turizme yatkın olması,
 - Aktivitelerin ekonomik olarak sürdürülebilmesi,
 - Diğer turizm çeşitleri ile entegrasyonunun sağlanabilir olması,
- şartlarını taşıyan yaylalar turizm merkezi olma kriterlerine uymaktadır.

Türkiye coğrafi yapısı gereği irili ufaklı pek çok yaylaya sahiptir. Ülkemizde bulunan yaylaların tam sayısı ifade edilememekle birlikte en fazla yayla Karadeniz Bölgesinde bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Karadeniz bölgesinde yer alan yaylalar gösterilmiştir:

Tablo 1. Karadeniz Bölgesi Yaylaları

Trabzon	Maçka-Şolma Yaylası	Giresun	Kümbet Yaylası
	Kiraz Yaylası		Hanalanı Yaylası
	Maçka-Mavura Yaylası		Tamdere Yaylası
	Düzköy Yaylası		Bektaş Yaylası
	Lapazan Yaylası		Yavuz Kemal Beldesi Yaylası
	Sera Gölü Çevresi		Dokuzköy ve Çakrak Yaylaları
	Araklı-Pazarcık Turizm Merkezi		Tamzara, Paşakonağı ve Anastos Yaylaları
Artvin	Yusufeli-Kaçkar Turizm Merk.	Bayburt	Kop Dağı Turizm Merkezi
	Sahara ve Arsiyan Yaylaları		Sultan Murat Yaylası
	Kafkasör Turizm Merkezi		Aydintepe ve Akbulut Yaylaları
	Şavşat-Karagöl Yaylası		Otlukbeli ve Yoncalı Yaylaları
	Ardanuç Babilan Yaylası		Dumlu ve Göloba Yaylaları
Borçka-Karagöl Yaylası			

Gümüşhane	Zigana Turizm Merkezi Altıntaşlar Yaylası Çatmaobası Yaylası Sazalanı yaylası Kadırga Yaylası Tonya-Erikbeli Turizm Merk.	Rize	Çamlıhemşin-Ayder Kaplıca Turizm Merkezi Ayder Yaylası İkizdere-Anzer Yayla Turizm Merkezi Elevit-Palovit Yaylaları
Sinop	Gürfındık-Bozarmut Yaylaları Türkeli-Kurugöl Yaylaları Ayancık-Akgöl Yaylaları Durağan-Bozluk Yaylaları	Ordu	Perşembe- Keyfalan Yaylaları Çambaşı ve Arhın Yaylaları Yeşilce ve Topçam Yaylaları
Karabük	Sorkun ve Ula Yaylaları Sarıçiçek Yaylası Boduroğlu ve Dede Yaylaları	Samsun	Akdağ Yaylası Kayak Merkezi Kocadağ ve Ladik Yaylaları
Kastamonu	Munay, Fındıklı, Kirazlı Yaylaları Oluklu, Suğla, Belören Yaylaları Sekiler, Kösem ve Ayrancı Yaylaları	Çorum	Kargı ve Abdullah Yaylaları Bayat Kunduzlu ve Kuşçaçimeni Yaylaları İskilip ve Elmabeli Yaylaları Osmancık Yaylaları
Düzce	Topuk ve Karadüz Yaylaları	Tokat	Topçam, Selemen ve Batmantaş Yaylaları
Bolu	Aladağ, Kızık, Gerede Yaylaları Seben, Kıbrısık, Mudurnu Yaylaları Burnuk, Cıvcıvler, Elemen Yaylaları	Çankırı	Yapraklı Yaylası Kırkpınar ve Bozan Yaylaları

Kaynak: Hacıoğlu ve Avcıkurt (2011:148).

2. TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMADAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Turizmin esas faktörleri arasında ülkelerin kültürel değerleri, geçmişten gelerek geleceğine ışık tutan tarihi, iklimatik özellikleri, sahip olduğu doğası yer almaktadır. Bu faktörler, turizm olayının olağan neticesi sayesinde ekonomik değeri olan mal niteliği kazanmaktadır. Tarım ve sanayi bakımından gelişmemiş ya da gelişemeyen ancak turizm potansiyeli açısından zengin olan bölgeler, etkin ve planlı bir turizm stratejisiyle bölgesel olarak kalkınma sağlayabilmektedir. Akılcı bir turizm kalkınması, turizm adına

yapılan yatırımların ülkenin bütün bölgelerine eşit bir şekilde dağılımını değil de turizm potansiyeli olarak daha ön plana çıkmış bölgelere yoğunlaşmasını gerektirebilmektedir. Bu yoğunlaşma ülke piyasasının ekonomik faaliyetlerinin işleyişine bağlı olarak kendiliğinden meydana gelebileceği gibi devlet tarafından sunulan teşvikler neticesinde de ortaya çıkabilmektedir (Bilginoglu, 1995).

Ekonomik olarak kalkınma doğrultusunda değerlendirildiğinde turizmin, kamu gelirlerini artırdığı görülmektedir. Herhangi bir bölgede turizmin gelişme göstermesiyle beraber bölgedeki arazi fiyatları da yükselmektedir. Dolayısıyla arsa ve arazi alım satım durumları da artmaktadır. Böylece devletin vergi gelirlerinde artış gözlenmektedir. Devlet hazinesine giren vergi gelirleri kapsamında emlak alım-satım vergisi, işletmelerin yapmış olduğu her türlü alım satımdaki katma değer vergisi, işletmelerde çalışan personelin maaşlarındaki gelir vergisi gibi vergi çeşitleri bulunmaktadır. Hatta bu vergilerden emlak vergisi ve çevre temizlik vergisi gibi vergi çeşitleri direkt olarak bölgesel niteliklidir. Nitekim sağlanan bu vergi gelirleri bölgesel kalkınmayı sağlamak için devlet tarafından yapılacak olan yatırım ve transfer harcamalarına kaynak oluşturmaktadır (Kılıçlar, 1998). Turizmin diğer sektörlerle olan etkisi nedeniyle oluşan katma değerlerinde vergi gelirlerini artırdığı yadsınamaz bir gerçektir.

Turizm, Türkiye’de gelişen bir ekonomi olarak hızla büyüyen sektördür. Birçok farklı alternatifi ile sürekli gelişim göstermektedir. Böylece turizmin ülke ekonomisine de artan katkısı olmaktadır. Dolayısı ile gelişen turizm sektörü beraberinde hem ülke kalkınmasına hem de buldukları bölgelerin kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Alternatif bir ihracat türü olan turizm harcamaları, sağlanan döviz gelirleri yardımıyla ödemeler dengesine olumlu katkı sağlamaktadır. Nitekim turizmin gelişme göstermesiyle beraber bir ülkenin ulusal ekonomisi için oldukça önemli bir gelir kaynağı olmaktadır (Kim, Chen ve Jang, 2006). Turizm sektöründen elde edilen bu gelir, ekonomik büyüme ve kalkınma amacıyla, diğer sektörler için gerekli olan mal ve hizmetlerin ithalatında kullanılmaktadır (McKinnon, 1964). Turizm sektörü özellikle bölgelerarası kalkınma dengesizliğinin giderilmesinde, tarım ve sanayide yeterli kaynak ve gelişme imkânına sahip olmayan ama zengin bir

turistik arz verilerine sahip bölgelerin, planlı ve etkin bir turizm politikaları uygulamaları sonucunda turistik yönden dengeli bir şekilde kalkınmalarını sağlamaktadır (Braden and Winer, 1980).

Turizm, ülkede yeni istihdam alanları yaratması sayesinde bölgelerarası gelir dağılımında olumlu etki yapmakta ve böylece bölgelerde dengeli kalkınmaya imkân sağlamaktadır (Robert ve Goeldner, 1990). Turizm sektörüne paralel olarak turizmin gelir etkisinin artması, tarım sektöründe üretim kalitesinin artmasına, standardizasyonun sağlanmasına ve kaliteli ürünün gerçek değerini bulmasına katkı sağlamaktadır. Bir bölgedeki turizmin doğaya dayalı olarak ortaya çıkışı büyük kent ve sanayi merkezinde kazanılmış gelirlerin kırsal yörelere aktarılmasını sağlayarak hem ülke düzeyinde hem de uluslararası düzeyde gelirin yeniden dağılımında etkili olmaktadır. Bu süreç bölgelerarası dengesizliği giderici bir rol ifade edeceği gibi sosyal adalet ilkesinin de uygulama alanına aktarılmasını sağlamaktadır (Çetiner,1998). Böylece her nerede yaşanırsa yaşansın insanca yaşamaya olanak verecek şartların tesisi sağlanmış olmaktadır.

Türkiye’de turizm gelirleri ile ortalama harcama arasındaki ilişki bize sektörel ve ekonomik anlamda gelişme hakkında bilgi vermektedir. Bu amaçla verilere bakılarak bir kanıya varmak mümkün olabilecektir. Tablo 2 ‘de yıllar itibariyle elde edilen turizm gelirleri ve ortalama harcama miktarları gösterilmiştir.

Tablo 2: Yıllar İtibariyle Turizm Gelirleri Ve Ortalama Harcama Miktarları

Yıllar	Turizm Gelir (1000 \$)	Ortalama Harcama (\$)
2003	13.854.866	850
2004	17 076 606	843
2005	20.322.112	842
2006	18 593 951	803
2007	20 942 500	770
2008	25 415 067	820
2009	25 064 482	783
2010	24 930 997	755
2011	28 115 692	778
2012	29 007 003	795
2013	32 310 424	824
2014	34.305.904	828
2015	31 464 777	756

Yıllar	Turizm Gelir (1000 \$)	Ortalama Harcama (\$)
2016	22 107 440	705

Kaynak: http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html

Tablo 2’ de görüldüğü üzere turizmden elde edilen gelirler giderek artış göstermektedir. Dolayısıyla ülkemiz ekonomisi turizm gelirleri sayesinde gelişme göstermektedir diyebiliriz. Ortalama harcama miktarlarına baktığımızda ise yıllar itibariyle farklılık göstermekte ancak tutarların birbirine oldukça yakın miktarlarda olduğu görülmektedir.

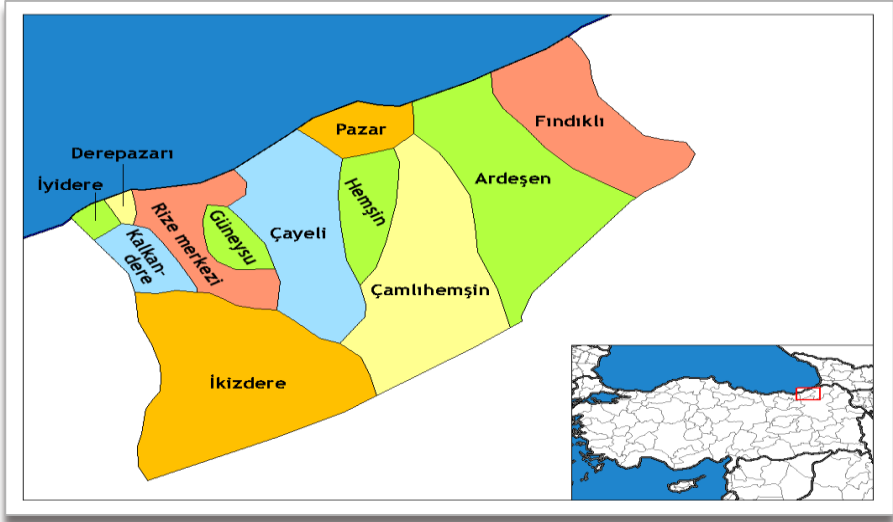
3.BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1.Rize İlinde Yayla Turizminin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi

Türkiye’nin en güzel illerinden birisi olan Rize, Doğu Karadeniz bölümünün kuzey yamaçlarında yer almaktadır. Rize kabul görülen genel bir ifadeyle dağlık ve engebeli topraklara sahiptir. İklim durumu değerlendirildiğinde, Rize ilinde yaz mevsimi serin geçerken kış mevsimi ise ılımandır. Hemen hemen her mevsim yağış görülmektedir ve yağış mevsimlere dengeli olarak dağılmaktadır. Nitekim yıllık toplam yağış miktarının 2.300 mm’nin üzerinde olmasıyla Türkiye’nin en fazla yağış alan ili unvanına sahiptir. Ülkemizin paha biçilmez güzellikler ile süslenmiş, yeşil ile mavinin en göz alıcı şekliyle birleştiği nadide ilimiz Rize, tarihi ve arkeolojik değerlerine ek olarak doğal ve turistik açıdan da mukayese edilemeyecek kadar zengin bir yapıya sahiptir. İlin güney sınırını oluşturan dağların denize bakan eteklerinde irili ufaklı pek çok yayla bulunmaktadır. Bu yaylalar daha çok Hemşin, Çamlıhemşin, İkizdere gibi yerleşmelerin çevresinde yoğunluk kazanmaktadır. Dağlarda karların erimesi ile birlikte hayvanlarıyla beraber yaylalara çıkan yöre insanı sıcak yaz aylarını yaylada geçirdikten sonra soğukların başlaması ile sonbahar mevsiminin sonunda tekrar sürekli yaşadıkları yerlere dönmektedirler. Bu yaylalar, el değmemiş doğal güzellikleri, yöreye özgü mimari karakteri ve kendine has yayla yaşantıları ile yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. (<http://rizesube.ormansu.gov.tr>).

Rize dik yamaçlı vadileri, doruklara ulaşabilir yüksek dağları, buzul gölleri, göz kamaştırıcı zümrüt yeşili yaylaları, tarihi kemer köprüleri ve kaleleri, coşkun akan dereleri ile çok özel bir turizm destinasyonudur (Bilici, 2014). Kano, kayak gibi hobileri gerçekleştirmeye yönelik uygun ortamları mevcuttur. Kaçkar sıradağlarının eteklerinde Çamlıhemşin ve İkizdere ilçelerinde yoğun bir biçimde yer alan yaylalar iyi korunmuş, özgün mimarili evleriyle bulutların ötesinde bir yaşam sunmaktadır. Bu yaylalardan Ayder, Aşağı Yukarı Kavran ve Anzer yaylaları 'Turizm Merkezi'dir'. Bu yaylalar özellikle yaz aylarında yerli ve yabancı turistlerin ziyaret ettikleri yerlerdir. Rize iline genel olarak bakıldığında şehirde konaklayan ve şehri ziyaret eden toplam turist sayısı ve yaylayı ziyaret eden toplam turist sayısındaki artışın beraberinde ilde ve yayla bölgesinde olan konaklama işletmelerinde artışa sebep olmakla birlikte, turizm sektörü ile de bağlantılı olarak birçok sektörde talep artışını da beraberinde getirmektedir.

Şekil 1. Rize ili Haritası

Kaynak: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Rize> (2015).

Rize ilinin coğrafi bölümlere ayrılmış olan haritasında yer alan hemen her yerleşim biriminde bazen bir bazen birden fazla yayla yer almaktadır. Bu coğrafi bölgelerde ayrıca farklı turistik destinasyonlar bulunmaktadır. Bu turistik alanlardaki destinasyonlar günden güne insanların ulaşabileceği ve

yararlanabileceği hale getirilmekte ve turistik hizmet üretimine katılmaları sağlanmaktadır. Bunlardan biri de Rize ilini Doğu Anadolu'ya bağlantısının daha kolay ve her mevsim ulaşılabilir hale getirecek Ovit dağı İkizdere de sonuna yaklaşılın tünel projesidir.

Bütün bunların yanında doğal sit alanları da potansiyel turizm alanlarıdır. Bunlar Kültür ve Turizm Bakanlığınca bir liste halinde ilan edilmiştir. Rize ilinde bulunan arkeolojik ve doğal sit alanları Tablo 2 'de gösterilmektedir.

Tablo 3. Rize İli Arkeolojik ve Doğal Sit Alanları

Sit Alanı	İlçe	Mevki;Köy Mahalle
Doğal Sit Alanı	Mekez	Kırklartepe Köyü, Ayane Tepesi
Arkeolojik Sit (Zilkale)	Çamlıhemşin	Zilkale
Doğal Sit Alanı, Kentsel Sit Alanı	Çamlıhemşin	Kaplıca Köyü, Ayder Mevki
Kentsel Sit Alanı	Merkez	
Arkeolojik Sit	Merkez	Rize Kalesi Ve Çevresi
Doğal Sit	Çamlıhemşin	Fırtına ve Hola derelerinin Bulunduğu alan
Arkeolojik Sit	Çamlıhemşin	Zil Kale Köyü,Kale-i Bala ve Çevresi
Doğal Sit Alanı	Çamlıhemşin	Çat Köyü, Şeytanlı Mevkii
Tarihi Sit Alanı	Pazar	Şehitlik Köyü
(Ayder Yaylası Yukarı Ambarlık)	Çamlıhemşin	Merkez
Tarihi Sit	Pazar	Şehitlik Köyü

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2012)

İl içinde ayrıca cami, kilise, sivil mimari örneği, köprü, ağaç, kale, oluşan, ilgili Koruma Kurulları tarafından tescili yapılmış 169 adet eser yer

almaktadır. Elde edilen veriler derlenerek Rize ili turizmiyle ilgili bilgiler 2012/2013/2014 yılları için aşağıdaki tabloda yer almıştır.

Tablo 4: Rize İline Gelen Turist Sayıları

Yerli Turist Sayısı	2012	524.021 Kişi
Yabancı Turist Sayısı		61.675 Kişi
Toplam		585.696 Kişi
Yerli Turist Sayısı	2013	560.000 Kişi
Yabancı Turist Sayısı		60.000 Kişi
Toplam		620.000 Kişi
Yerli Turist Sayısı	2014	580.000 Kişi
Yabancı Turist Sayısı		70.000 Kişi
Toplam		650.000 Kişi

Kaynak:[http://www.milliyet.com.tr/rize-yerelhaber-603420.\(2015\)ve](http://www.milliyet.com.tr/rize-yerelhaber-603420.(2015)ve)
<http://www.haberci53.com/rize/rizeye-gelen-yerli-ve-yabanci-turist-sayisi-h12926.html> (2015).

Tabloda 2012, 2013 ve 2014 yıllarında Rize iline gelen yerli ve yabancı turist sayıları gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere yıllar itibarıyla Rize iline gelen yerli ve yabancı turist sayılarının artışı genel olarak değerlendirildiğinde konaklama yapan turist sayılarının artmasıyla ilde ve yaylalarda yer alan konaklama işletmelerinde de bir artış görülmektedir. Dolayısıyla Rize’de yapılan yayla turizmi faaliyetleri kapsamında gelen yerli ve yabancı konukların konaklama ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan konaklama işletmelerinin gelirleri ile de Rize ilinin ekonomik anlamda bölgesel kalkınmasına katkı sağlanmaktadır. Bu doğrultuda yeni yatırımların yapılması istihdamı da olumlu etkileyecektir. Kalkınma doğrultusunda yatırımların yapılması ve bunun sonucunda ortaya çıkacak istihdam da etkin bir sonuçtur. Rize ilindeki konaklama ihtiyacını karşılayacak işletmeler ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5. Rize İlinde Bulunan Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri

İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri			
Tesisin Adı	Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Çavuşoğlu Otel	***	89	178
Kaçkar Resort Otel	***	42	86
Lazlakar Otel	***	25	50
Patulya Otel	***	55	110
Aydoğan Otel	**	26	52
Yalta Otel	**	20	40
Okutur Otel	**	26	52
Green Suada butik otel	Butik Otel	60	120
Zümrüdü Anka Konaklama Tesisleri	Özel Kon.Tesisleri	7	14

Kaynak: <http://www.rizekulturturizm.gov.tr/> (2015).

Tabloda Rize ilinde bulunan Turizm işletme belgeli konaklama tesisleri, sınıfı, oda ve yatak sayıları gösterilmiştir. Gelen yerli ve yabancı turistler mevcut konaklama tesislerinde konaklama yapabilmektedir. Turistlerin konaklama süreleri boyunca yeme-içme ihtiyaçlarının giderilmesinde yiyecek-içecek işletmeleri gibi gıda sektöründe yer alan işletmeler de önem kazanmakta, bu sayede işletmeler de kar elde edebilmektedir. Dolayısıyla da Rize iline ekonomik olarak katkı sağlanmaktadır.

SONUÇ

Turizm sektörü sosyo-ekonomik olgu özelliğiyle birlikte çok hızlı bir gelişim göstermektedir. Gelişen turizm sektörü bir ülkenin ödemeler dengesinin düzelmesinde, gelir yaratılmasında dolayısıyla ülke döviz gelirinin artırılmasında, bağlantılı olduğu diğer birçok sektörün hareketlenmesinin sağlanmasında (inşaat, yeme-içme, eğlence, taşımacılık vb.) istihdam olanaklarının yaratılarak işsizlik probleminin yükünün azaltılmasında önemli etkilere sahiptir. Genel olarak turizm küçük ve orta boy işletmelerin gelişmesini desteklemektedir.

Doğu Karadeniz'in sahip olduğu yayla turizmi potansiyelinin oluşturulması kadar bu bölgelerle ilgili farkındalığın sağlanması ile koruma

sağlanmalıdır. Yayla turizmi alanlarında turistlerin yararlanacağı donanımın oluşturulması alt ve üst yapıya ait yatırımları gerektirmektedir. Bu nedenle bölgesel konaklama alanları cazibe noktalarına yakın mevcut alt yapı olanaklarının olduğu noktalarda seçilmelidir. Bu noktalardan sonra yaylalara çıkan yollar mevcut durumuyla korunmalı, asfalt ve kolay ulaşılabilir yollardan kaçınılmalıdır. Yaylalarda konaklama, alışveriş, yeme içme konularında öncelikle mevcut yapılardan faydalanılmalı, bu yapılardan özgün olanlarının aslına uygun restorasyonu ile turizme kazandırılmaları teşvik edilmelidir. Yapılaşmanın yoğun olduğu yaylalarda yapılaşma durdurulmalıdır.

Rize’de turistlerin ilgisini çekebilecek farklı güzelliklerde yaylalar bulunmaktadır. Gittikçe popüleritesi artan bölgenin yayla turizmine kazandırılması yapılan yatırımlarla gerçekleştirilmiştir. Bölgede sürdürülebilir turizm kapsamında yapılan faaliyetlerinin basın ve yayın yoluyla tanıtımının sağlanması gereken ilgiyi daha da artıracaktır. Turizm sektöründe faaliyet gösteren tüm kişi ve kuruluşların çevreci ve doğa dostu davranış ve tüketim alışkanlıklarının gelişmesi için özendirici çalışmalar yapılmalıdır. Gezi faaliyeti sırasında çevreye hiçbir şekilde atık bırakılmamalı ve doğada silinemeyecek izler bırakmamasına özen gösterilmelidir. 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ve Türk turizminin geliştirilmesi kapsamında arazi tahsislerini gerçekleştirmek, turizm yatırımlarını teşvik etmek, planlı ve sürdürülebilir turizm politikası çerçevesinde mevcut kaynakları ülke ekonomisine aktarmak bölgesel kalkınmaya oldukça büyük katkı sağlamaktadır.

Turizm sektörü ile bölgesel kalkınmanın desteklenmesi mevcut potansiyelin değerlendirilmesiyle sağlanabilir. Bu yolla kalkınmanın yanı sıra bu bölgelere olan farkındalığın sağlanmasıyla da doğal rekreasyon alanlarının korunmasına da katkıda bulunmuş olacaktır. Kalkınmanın yanı sıra potansiyel alanların korunması sağlanmış olacaktır.

Doğu Karadeniz de bulunan Rize ve yaylaları hızla turistik amaçlı bazı yatırımlar ile turistlerin ilgi odağı haline gelmektedirler. Bunlardan en çok tanınanlardan ve dolayısı ile tercih edilenlerden biri de Ayder yaylası olduğunu bilmekteyiz. Gittikçe popüleritesi artan bölgenin yayla turizmine kazandırılması yapılan yatırımlarla gerçekleştirilmiştir. Ayder yaylası 1987

yılında bakanlar kurulu kararıyla turizm bölgesi ilan edilmiştir. Belediye mücavir alanı içerisinde kalan bu bölgede gelişigüzel yapılaşma başlamıştır. Daha sonra 1994 yılında Milli park ve 1998 yılında doğal sit alanı ilan edilmiştir. 2006 yılında da Bakanlar Kurulu Kararı ile 'Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi' ilan edilmiştir. İki yıl içinde koruma amaçlı imar planı oluşturulması gerekirken bu güne dek gerçekleştirilememiştir.

Son bir karar ile Ayder yaylası olarak ifade etmiş olduğumuz bölgede yapılaşmanın çarpık etkisi nedeniyle bölgenin maruz kaldığı zarar ve tahrifatın önlenmesi doğal ortamın korunması amacıyla yapıların büyük bir kısmının kaldırılmasına belediye meclisi tarafından karar verilmiştir. Böylesi özelliklere sahip bölgeler hem turistik cazibe merkezi olarak hizmet vermeye ve çarpan etkisi ile çevredeki diğer sektörlere de katma değer yaratması amaçlanmaktadır. Ancak büyümenin getirdiği olumsuzlukların yaratacağı negatif etkilere de engel olunmaya çalışılmaktadır.

Bütün bunların yapılmasındaki ana amaç bu bölgenin sahip olduğu doğal güzellik, yürüyüş parkurları, trekking yapma olanakları ve kaplıca suları, bölgeye özgün ürünlere sahip mutfağı ile mevcut potansiyelin turistik getirisinden faydalanmak ve koruyarak sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

Turizm sektörünün en yadsınamaz etkilerinden biri de diğer sektörlerle olan çarpan etkisidir. Turizm faaliyetleri, turistik cazibe merkezi olan destinasyonlarda istihdamı artırmakta, inşaat ve gıda sektörlerinin canlanmasını sağlamaktadır. Fakat turizm ile ilgili faaliyetlerin yapılması esnasında her türlü üretim faktörünün bölgeden karşılanıyor olması gerekmektedir. Tedariklerin bölgeden temin edilmemesi halinde bölgesel kalkınmaya etkisi istenilen seviyede olmayabilir.

KAYNAKLAR

Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*, Detay Yayıncılık, Ankara.

Atasoy, M. ve, BIYIK, C. (2005). Mera ve Yaylaların Zamansal Değişiminin Tespitinde Dijital Fotogrametriden Yararlanma, 15-16 Eylül *Türkiye'de Arazi Toplulaştırması Sempozyumu*, Mevlana Kültür Merkezi, Konya. s. 199-208.

- Bilginöglü, A. (1995). “Kapadokya’nın Bölgesel Gelişmesinde Turizm Potansiyelinin Önemi, Bu Potansiyelden Yararlanılmasına Yönelik Olarak Uygulanmakta Olan Politikaların Değerlendirilmesi ve Öneriler”. *Kapadokya’nın Turistik –Kültürel Potansiyeli ve Pazarlama Sorunları Hafta Sonu Semineri*.
- Bilici, N. (2014). “Yayla Turizminin Bölgesel Ekonomik Kalkınmadaki Rolü: Ayder Yaylası Örneği” *International Conference In Prague, Czech Republic*, s. 76.
- Braden, P. V. and Louse, W. (1980). “*Bringing Travel, Tourism and Cultural Resource Activities in Harmony With Regional Economic Development*” *Tourism Marketing and Management Issues*, George Washington Üniversitesi, Washington.
- Çelik Uğuz, S. (2011), “Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye’nin Alternatif Turizm Potansiyeli”, *Marmara Coğrafya Dergisi* Sayı: 24, Temmuz - 2011, S. 332-353 İstanbul.
- Çetiner, E. (1998) “Turizmde Bölgesel Kalkınma, Verimlilik ve Kaynakların Etkin Kullanımı” *1. Turizm Şurası*, Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Daşcı, M. ve Çomaklı, B. (2006). Atatürk Üniversitesi. *Ziraat Fakültesi Dergisi*. 37 (2), 275-280.
- Doğanay, H. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. Çizgi Kitabevi, 3. Baskı, Konya.
- Doğaner, S. (2001). *Türkiye’nin Turizm Coğrafyası*. İstanbul, Çantay Kitabevi
- Durgun, A. (2006). “*Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ertürk, M. (1995). *İskilip’te Yaylacılığın Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkileri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hacıoğlu, N. ve Avcıkurt, C. (2011). *Turistik Ürün Çeşitlendirilmesi*, Nobel Yayıncılık.
- Ildırar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.6.

- İTO, (1997). *Karadeniz Bölgesinde Yayla Turizminin Geliştirilmesi, Bölgesel Gelişme ve Çevreye Uyumlu Yapılaşma*, İstanbul Ticaret Odası, Yayın no: 1997-27.
- İzgi, M. T. (2007). *Osmaniye İlinin Turizm Potansiyelinin Bölgesel Kalkınma Politikaları Açısından Değerlendirilmesi Ve Sürdürülebilir Turizmin Gelişimi İçin Bir Model Önerisi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kılıçlar, A. (1998). *Turizmin Bölgesel Ekonomik Etkileri ve Kemer Örneği*. Gazi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kim ,H., Chen, J. ve Shawn, J.(2006). “*Tourism Expansion and Economic Development: The case of Taiwan*”, *Tourism Management*, 27 (5): 925–933.
- Mckinnon, R. (1964). “Foreign Exchange Constraint in Economic Development and Efficient Aid Allocation”, *Economic Journal*, 74: 388–409.
- Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, T.C. Kültür Bak. Yayınlar Dairesi Başkanlığı Kültür Eserleri Dizisi 46, 4. Baskı, C.9, Ankara.
- Robert, W., Mc Intosh, C.R.Goeldner (1990). “Tourism Principles,Practices”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* Y.2011, C.3, S.5. s.54-71
- Uçkun, S. (2004). “*İşletme ve İşletme Türleri*”, Turizm İşletmeleri, Editörler; Şehnaz Demirkol, Burhanettin Zengin, Değişim yayınları, İstanbul.
- Yıldız, Z. (2011). “Turizmin Sektörünün Gelişimi Ve İstihdam Üzerindeki Etkisi”.
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Rize> Erişim tarihi: 20.05.2017.
- <http://www.milliyet.com.tr/rize-yi-650-bir-turist-ziyaret-etti-rize-yerelhaber-603420/> Erişim tarihi: 20.05.2017.
- <http://www.haberci53.com/rize/rizeye-gelen-yerli-ve-yabanci-turist-sayisi-h12926.html> Erişim tarihi: 20.05.2017.

<http://www.rizekulturturizm.gov.tr/TR,113345/isletme-belgeli-konaklama-tesisleri.html> Erişim tarihi: 20.05.2017.

http://rizesube.ormansu.gov.tr/Rize/Libraries/orkoy/R%C4%B0ZE_DO%C4%9EA_TUR%C4%B0ZM%C4%B0_MASTER_PLAN_TASLA%C4%9EI.sflb.ashx Erişim Tarihi: 09.07.2017.